

M. LEZSÁK GABRIELLA

Őstörténetünk kaukázusi forrásai

Kik vagyunk, honnan jöttünk, hol élhettek őseink? Ezekre a kérdésekre évszázadok óta keresik a választ nemcsak a tudósok, de a magyar őstörténet iránt érdeklődők is. A válaszadáshoz ezúttal őstörténetünk kaukázusi forrásaiból tallózunk, a régészetet és az írott forrásokat, elsősorban a magyarság eredetmondáját, a Csodaszarvas-mondát alapul véve.

A CSODASZARVAS-MONDA

A magyarság legendás őshazája a Kaukázus térségéhez és az attól légvonalban mintegy 80 kilométerre, északnyugatra található Azovi-tenger (az ókori Meotisz) partvidékéhez köthető. A monda legteljesebb formában Kézai Simon *A magyarok története* című, 1285 körül készült latin nyelvű krónikájában maradt fenn, de a nép körében is ismert volt. A mondában szereplő Ménrót/Nimród fejedelem valóban létező történelmi személy, a Biblia a legjelentősebb ókori, mezopotámiai uralkodóként őrizte meg az emlékét. A történelmi hagyomány szerint a vízözönt túlélő Noé dédunokája; hatalmas vadászként, az erő szimbólumaként ábrázolták. Kézai leírta, hogy Babel tornyát is Nimród építtette az özönvíz elleni védekezésül, majd Eviláth földjére költözött, ahol Eneth nevű feleségétől két fia született, Hunor és Magor. A testvérpár Eviláth földjéről egy csodás szarvast űzve jutott el Meotisz területére, ahol új hazát alapítottak. Az Eviláth földje megnevezés szintén megtalálható a Bibliában, 19. század végi kutatások szerint ez a terület a Kaukázus déli részére, a mai Örményország északnyugati felére helyezhető.

KELET-KUTATÓK A KAUKÁZUS TÉRSÉGÉBEN

A 13. században IV. Béla magyar király indította testvérkereső útjukra a domonkos rendi szerzeteseket, köztük Ottót és Julianust, akik feltehetően a Csodaszarvas-monda ismeretanyagának birtokában keresték eleinket az Azovi-tenger

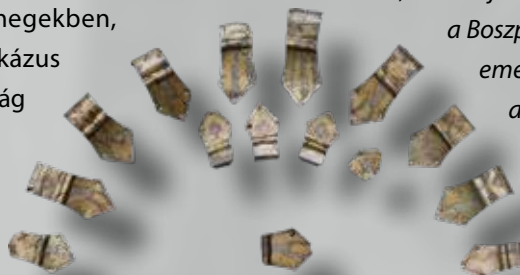
Gróf Zichy Jenő és Pósta Béla a III. expedíción (1899, Vasárnapi Újság)

Avar Ákos, M. Lezsák Gabriella és Gáll Erwin a Kuma menti Madzсарban, 2016 októberében (fotó: Somfai Kara Dávid)

partvidékén és a Kaukázus északi előterében. Végül Julianus 1236-ban a Volga mentén, a későbbi magyar krónikák által Magna Hungariának nevezett területen talált rá egy jelentősebb magyar népcsoportra – a Kaukázus térsége azonban továbbra is úti célja maradt a „testvérkeresőknek”. Többek között Hatvani Turkoly Sámuel és Ógyallai Besse János gyűjtött értékes adatokat, amelyek azt bizonyíthatják, hogy a magyarság jelentős tömegekben, egy bizonyos időszakban a Kaukázus térségében élhetett. Az ősmagyarság keleti nyomainak felkutatására szervezett III. Zichy-expedíció (1897–98) keretében Pósta Béla, a Magyar Nemzeti Múzeum régésze kutatót Oroszországban. Pósta azokat a területeket kereste fel, amelyeken „egyrészt a magyarság a történelmi időkben lakott, másrészt ahol a finn-ugorság a török-tatár népekkel érintkezett”. A Volga mente, az Urál déli előtere, a Minuszinszki-medence mellett a Kaukázus térségében, többek között a Kubán-vidéken is talált Kárpát-medencei párhuzamokat. Eredményei alapján „az iráni területek felől jött műáramlatok” tanulmányozását és a Kaukázus térségének kutatását az egyik legfontosabb feladatnak tartotta. Az 1930-as években Fetichev Nándor régész járta végig a nagyobb orosz múzeumokat és a Kaukázus déli térségébe, Grúziába is eljutott. A Kaukázusban fellelt palmettamintás szabványokat a magyar fémművesség termékének tartotta, és több olyan viseleti elemre is felhívta a figyelmet, amelynek közvetlen párhuzamai a Kárpát-medencei honfoglaló magyar leletanyagban találhatóak meg. Erdélyi István régész 1966-ban és 1978-ban látogatott el néhány észak-kaukázusi múzeumba és dokumentált honfoglaló magyar jellegű leleteket. Véleménye szerint a 13. században Julianus által a Volga mentén megtalált Magna Hungaria nem volt a magyarság őshazája, oda csak a 8. században a bolgárokkal együtt húzódnak fel a Kaukázus északi előteréből a korai magyarság egyik csoportja.

Szórványleletek az Északnyugat-Kaukázusból (Krasznodari Régészeti és Történelmi Múzeum; Mardzsani Gyűjtemény, válogatás)

A KAUKÁZUS TÉRSÉGI MAGYAR JELENLÉTRE UTALÓ ÍROTT FORRÁSOK

„Ebben az időben (527) a hunok Boszporusz (a mai Kercsi szoros) közelében lakó királya, Gorda is az említett császárhoz folyamodott. Eljött Konstantinápolyba, keresztény lett és megtért. Maga a császár lett a keresztapja és sok ajándékot adván neki, elbocsájtotta őt a hazájába a bizánci érdekek és a Boszporusz védelme céljából. (...) A hunok eme kereszténnyé lett királya elmenvén a hazai földre, a Boszporusz közelében rátalált testvérbátyjára s elbeszélte neki a császár barátságát, bőkezűségét és azt, hogy keresztény lett. Ezután hun csapatokat maga mellé véve eltávozott. Azokat az ezüstből és elektronból készült bálványokat, amelyeket a hunok tiszteltek, beolvasztotta és becserélték ezeket Boszporuszban. A hunok megharagudván, testvérével összejátszva, megölték a királyt, és helyébe tették testvérét, Muageriszt (Magyart).” (Malalas, Kr. u. 6. század)

„A turkok (magyarok) hunféle nép, s a Kaukázus hegyektől észak felé laknak (...) Pannoniában, az Isztrosz (Duna) mellett is laknak turkok, kiktől Leo császár a bolgárok ellen segítséget kapott (895) (...) Ezek a Kaukázus feletti turkok, mint az arabok szövetségesei 840-ben és 841-ben beütöttek Kis-Ázsiába, Örményországba, és Theophülosz császár ellen hadat viseltek. A Fekete-tenger partján elterülő régi Zikhian és az abházok földjén át (...) közel érték a Kaukázus déli tartományait, ahol már előbb is jártak turkok, mikor még az egész nemzet a Kaukázus vidékén lakott.” (Skylitzes, 11. század)

„A magyarok királya pedig lakott a Kuma nevű folyóvíz mellett, melynek palotái jóllehet rongyosak, de ma is fennállanak, és azon Lakó helyet itt való pogány nyelven Magyarnak hívják.” (Hatvani Turkoly Sámuel, 1725)

„Utunkban a Karatsai, Kabarda, Abar, Beszlenié, Oruszpié, Tserkesz és Nogai tártar nemzetek Főembereivel, akik a Gene-

ralis tiszteletére egymás után érkeztek, ösmeretséget tettem. Ezek az egész társaság hallatára magukat többnyire magyarok maradékainak vallották. Kétségkívül itt volt eleinknek utóbb lakása, azt mind a Kawkaz hegyek lakosai mind a régen itt lakó oroszok egy szóval bizonyítják.” (Ógyallai Besse János, 1829)

NAPJAINK KAUKÁZUSI KUTATÁSAI

Erdélyi István észak-kaukázusi kutatásai óta eltelt mintegy 50 év után, 2016-tól Gáll Erwin régésszel, éves rendszerességgel kutatjuk a Kaukázus északi előterét. Az általunk dokumentált, a Kárpát-medence 10. századi honfoglalás kori emlékanyagával párhuzamot, több esetben azonosságot mutató leletek jelzik, hogy a Kaukázus északi előtere szervesen illeszkedett abba a kultúrkörbe, ahová az írott források szerint a Kárpát-medencébe költözésük előtt a korai magyarok is tartoztak. A régészeti leleteken kívül történeti, néprajzi és archeogenetikai példák igazolják, hogy az Urál déli előterétől a Kaukázus északi előteréig húzódó térség a lovas nomád népek életében összefüggő, egységes területet alkotott. A déli, kaukázusi és Azov-tenger környéki területek magyar őstörténeti szempontú vizsgálata ezért a jövőben az egyik legfontosabb feladata lesz a kérdéssel foglalkozó tudományágaknak.

Mivel az általunk dokumentált leletek többsége illegális műkiárusítókhoz hatósági lefoglalás útján jutott a helyi múzeumokba, nyilvánvalóvá vált, hogy azokon a lelőhelyeken, a Kárpát-medence honfoglalás kori emlékanyagának legközelebbi párhuzamai láttak napvilágot, az oroszországi kutatókkal közösen feltárásokat kell kezdeményezni. Az első magyar-orosz régészeti feltárás a Kaukázus térségében 2019 őszén a Magyarságkutató Intézet támogatásával Andrejevskaja scselben (Oroszország, Krasznodari határterület) valósult meg. Az Északnyugat-Kaukázus legnyugatibb pont-

Az Andrejevskaja scseli 11. szablya férfi sír feltárása (Jobbról balra: Gáll Erwin, Andrej Novicsihin, Konstantin Krutogolovenko. Fotó: M. Lezsák Gabriella, 2019)

ján, a Fekete-tenger keleti partvidékén található Anapa városától délkeleti irányban mintegy 6 kilométerre lévő lelőhelyen 2019. szeptember 30. – október 21. között végzett feltárás során közel 150 négyzetméternyi területet kutattunk át. Néhány antik és középkori szórványlelet, valamint három hamvasztásos sír mellett jól elkülönülő sírcsoportot alkotva in situ három csontvázas temetkezés került elő. A csontvázas temetkezések ahhoz a sírcsoporthoz kapcsolódtak, amelyet 1991–92-ben az anapai Régészeti Múzeum munkatársai tártak fel Andrej Novicsihin régész vezetésével. Ezeket a sírokat a leletanyag és a temetkezési szokások alapján Novicsihin magyar etnikumhoz kötötte. Az általunk feltárt nyújtott csontvázas temetkezések közül

kettőben (10., 11. sír) fegyverekkel (szablya, nyílcsúcsok) és használati tárgyakkal (edény, vaskés, vasár, bronzgyűrű), illetve viseleti elemekkel (bronzgombok) nyugat-keleti tájolásban eltemetett férfiak nyugodtak, míg a harmadik csontvázas temetkezésben (9. sír) észak-déli tájolásban az előzetes meghatározás szerint egy 2 év körüli kislányt temettek. Sírjából edény, gyöngyök, bronzgombok kerültek elő. A feltárt sírok – az etelközi eleinkhez kötött Subbotyici-horizont jellegzetes leletei, köztük egy vas szerelések szablya alapján – magyar eleinkkel hozhatók összefüggésbe. Az emberi csontminták vizsgálatát

(genetika, C14) a Magyarságkutató Intézet Archeogenetikai Kutatóközpontja végzi, az előzetes eredmények alátámasztják az eddigi feltevéseinket. Magyar őstörténeti szempontból a lelőhely jelentőségét jelzi, hogy a területről az elmúlt években több szórványlelet (pl. palmettamintás aranyozott ezüstlemez hajfonatkorong, tarsolylemez-töredék, hasított palmettadíszes övdíszek, szablya) is bekerült az anapai Régészeti Múzeumba. Ezek a leletek a 10. századi Kárpát-medence honfoglaló magyar leletanyagával hozhatók kapcsolatba.

Az Andrejevskaja scseli hajfonatkorong (Anapai Régészeti Múzeum. Fotó: Somfai Kara Dávid, 2016)